

НАСТАВА НА ДАЉИНУ – ПРАЋЕЊЕ НАПРЕДОВАЊА И ВРЕДНОВАЊЕ ПОСТИГЊУЋА УЧЕНИКА

Како се вреднује рад ученика?

Оцењивање ученика регулисано је Законом о основама система образовања и васпитања, Правилником о оцењивању ученика основне школе, као и Правилником о оцењивању ученика средње школе.

У овим регулативама се прописује две врсте оцењивања: сумативно и формативно. У образовној пракси до сада је тежиште било на сумативном оцењивању што показују бројне анализе попут ОЕЦД извештаја у вези са ефикасношћу образовног система и Извештаја Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања у вези са квалитетом образовних установа. Препоруке ових институција су да се фокус промери на формативну процену ученика.

Оцењивање ученика у оквиру имплементације наставе на даљину

Почев од уторка 17.03.2020. године, у складу са одлукама Владе, за ученике је организована настава на даљину. У таквим условима систем, који функционише у условима редовне наставе у учионицама, сели се у „хипер“ простор. То свакако подразумева промену постојеће праксе, али и прихватање промене парадигме учења и наставе. Нешто што би се у систем уводило полако и постепено, у овој ситуацији се уводи убрзано до невероватних размера. То од свих учесника (наставника, родитеља и ученика) захтева промену дирекције у раду, додатна улагања, дисциплинованост, сарадњу и преузимање одговорности за рад.

У насталим околностима настава поприма другачије облике и захтева већу интерактивност учесника коришћењем електронских медија. Таква реализација наставе захтева и другачије начине оцењивања што значи пре свега **померање фокуса са сумативног - на формативно оцењивање.**

Шта је формативно оцењивање?

Формативно оцењивање (према важећим прописима) се односи на редовно праћење и процену напредовања у остваривању прописаних исхода, стандарда постигнућа и ангажовања у оквиру обавезног предмета, изборних програма, активности (пројектне наставе и слободних наставних активности) са и без модула, као и праћење владања ученика. **Такво оцењивање је процесно, развојно али и усмеравајуће и подстицајно јер се одвија се у току учења и усмерава ученике на одређене циљеве, садржаје и подстиче их на наредне кораке у развоју.**

Формативно оцењивање **увек садржи повратну информацију ученику.** Повратна информација је саставни део наставног процеса и даје се што чешће. Она треба да је прилагођена конкретном ученику и његовим способностима. Наставник треба да провери да ли ученик разуме информацију која му је саопштена и да је преформулише уколико је потребно.

Зашто је важно формативно оцењивање?

Формативно оцењивање треба да омогући ученику да постане аутономан у учењу, да разуме шта се од њега тражи, али и да самостално прати, регулише, вреднује и унапређује процес свог учења. Формативан начин оцењивања наглашава активну улогу ученика јер га оспособљава да регулише своје учење. **Зато наставник треба да постиче своје ученике да сами траже повратну информацију било од њега или од вршњака.** Увођење вежби у којима ученици међусобно процењују радове и активности развија критичко мишљење код ученика и уједно разумевање постојања и примене критеријума и стандардизације што ће у будућности бити саставни део њиховог живота и рада.

Формативне оцене се по правилу евидентирају у педагошкој документацији наставника и најчешће се односе на редовно праћење напретка постигнућа ученика, начин како учи, степен самосталности у раду, начин остваривања сарадње у процесу учења са другим ученицима и други подаци о ученику битни за његово напредовање.

Формативно оцењивање има превентивну функцију. Уколико се спроводи благовремено и на адекватан начин спречава појаву неуспеха. Стога формативно оцењивање треба да буде уграђено у све активности наставног процеса и свакодневну комуникацију између наставника и ученика. Формативно оцењивање посебно добро подржава развој кључних и међупредметних компетенција попут комуникације, сарадње, читалачке писмености, предузимљивости, дигиталних компетенција и др.

На који начин се може применити формативно оцењивања у оквиру имплементације наставе на даљину?

Наставници своју постојећу усмереност на испитивање знања треба да прошире другим методама процене. Ових дана смо стављени у посебне услове када се указала посебна прилика за развијање и процењивати кључних и међупредметне компетенције које су у свакодневној наставној пракси до сада донекле биле занемариване како нам говоре ПИСА и нека друга евалуативна испитивања.

Један од начина да се примени настава и изврши формативна процена јесте примена пројектног учења о чему су наставници имали прилике да уче на семинарима који су прошле године организовани. Пројектна настава подржава учење која активира ученика и које карактерише велика аутономија ученика, конструктивно истраживање, постављање циљева, сарадњу, комуникацију и рефлексију унутар реалних, животних ситуација. Оно може ефективно да унапреди вештине као што су критичко мишљење, решавање проблема, комуникација, сарадња. Пројекто учење и процена на основу пројектног задатка је метода која омогућава процену разних ученичких знања и вештина, а технике процене исхода пројектног учења су разноврсне а најчешће су самопроцена и рефлексија, вршњачка процена и портфолио ученика.

Други могући начин је базиран на веб играма које подржавају развој сложенијих облика мишљења и креативних вештина. Са друге стране оцењивање засновано на играма може да има формат једноставних квизова, али и да укључи сложеније методе процене које на пример оцењују способности решавања проблема. На пример Кахут (Kahoot) је онлајн игра која се користи за

формативно оцењивање и уз забаву за ученике, наставницима омогућава процену знања односно напретка ученика.

Постоји и много других форми и алата погодних за формативно процењивање рада ученика. Тако нпр. може да се односи и на друге аутентичне задатке као што су нпр. есеји, развој постера, коришћење електронске поште, виртуелни групни рад, Скајп или Вибер интервјуи, ППТ презентације, истраживачке задатке, играње улога у виртуелној учионици, ученички портфолио, сачињавање индивидуалних планова каријерног развоја и сл. У том случају ученици преузимају главну улогу и одговорност за учење, а наставници воде и олакшавају процес пружајући подршку за ученичку самопроцену и вршњачку процену ученика које имају значајно деловање на ефектно учење ученика. За остваривање интеракције наставник може да користи разне методе - од писаних радова до опсервација и дискусија. Велики број разноврсних метода могу да помогну наставнику да боље разуме капацитете ученика и постави одговарајуће репере ради праћења његовог напретка.

За организовање наставе, праћење напретка и оцењивање ученика уз помоћ инфо-комуникационих технологија, Завод за унапређење образовања и васпитања направио је платформу са приказом алата и линкове за њихово учитавање које наставници бесплатно могу да користе. Они се налазе на веб страници:

<https://zuov.gov.rs/predlog-i-uputstvo-za-rad-sa-alatima-za-ostvarivanje-obrazovno-vaspitanog-procesa-ucenjem-na-daljnu/>

Додатне алате могуће је наћи на веб странице Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС, <https://rasporednastave.gov.rs/alati-uputstva.php>

У питању су **алати за интеракцију, развој квизова и упитника**, попут гугл учионице или гугл упитника. Овде је могуће пронаћи и поменути Кахут алат за развој и управљање квизовима, дискусијама или анкетама, као и софтвер за сарадњу и презентације који садржи неограничен број анкета, текст облака, питања са више избора и сл. Приказана је и платформа која омогућава групама да прикупљају и вреднују идеје на транспарентан и демократски начин, као и алат који претвара било коју учионицу у интерактивни простор за учење. Могуће је наћи и алате који омогућавају лако претварање Гугл табела у сет флеш картица и других занимљивих ствари које се користе за проверу знања, као и сет алата који су направљени и осмишљени као мали интерактивни модули који се могу укључити у наставне материјале, али и применити за самостално учење.

На сајту се налазе **и алати за сарадњу и дељење**, попут виртуелне огласне табле на којој корисници могу да објављују стикере, видео записе и документе, дигитални зид на ком се могу прикупљати мишљења, одговори, сарађивати и радити у групама, мултимедијални интерактивни постери. Наведене су и платформе за онлајн гласање намењене самопроцени и вршњачкој процени, учешће ученика у организацији наставе и вредновању задатака, ако и фасцике за достављање материјала (текст, слике...), алати за симултани рад са ученицима у реалном времену, алати за размену порука, прављење тимова и сарадњу, интерактивна бела табла као и алати за групни пројектни рад и чување и дељење датотека.

Поред горе поменутих начина вредновања, у условима даљинског учења, један од алата који би посебно могао да се користи у сврху формативне процене у постојећим условима јесте **електронски портфолио (е-портфолио)** ученика.

Портфолио ученика је збирка ученичких радова која приказује резултате које је ученик постигао кроз разне активности у наставном процесу. То је дигитална колекција радова попут есеја, постера, фотографија, видео и аудио записа, уметничких дела које је креирао ученик. Он садржи разноврсне информације, које документују искуства и развој компетенција ученика. Тако је организован да користи ученицима, наставницима и родитељима/старатељима да прате његов рад и напредовање.

Могуће је развити две врсте е-портфолија за ученике: радни е-портфолио и е-портфолио за оцењивање.

Главна сврха **е-радног портфолија** је да буде привремена "фасцикла" за рад ученика. Радови који се односе на одређену тему складиште се привремено у таквој фасцикли док ученик не изврши избор и пресели их у е-портфолио за оцењивање. Неретко се радни е-портфолио назива и *развојни е-портфолио* јер се може се користити и у дијагностичке сврхе ради утврђивања потреба ученика. На основу документа у овој фасцикли, ученик и наставник имају информацију о снагама и слабостима ученика у остваривању циљева учења. Такве информације су изузетно корисне и наставницима за креирање будућих предавања.

Е-портфолио за оцењивање обезбеђује колекцију радова ученика која се користи у процесу оцењивања. Примарна функција е-портфолија за оцењивање је да документује шта је ученик научио и у којој мери је остварио прописане исходе. У том смислу, наставни програм одређује шта ће ученици бирати за свој портфолио. Ученички рефлексивни коментари ће бити усредсређени на то у којој мери верују да изабрани радови за портфолио доказују да су савладали одређене циљеве учења дефинисане у наставном плану и програму.

У процесу развоја е-портфолија ученици постављају своје циљеве учења и уче се да самостално процењују њихову оствареност. Ученици сачињавају колекцију која ће бити вреднована од стране наставника или у оквиру вршњачке процене. У овом одабиру они критички сагледавају свој рад и доносе одлуке о њиховој вредности. Кроз оцењивање е-портфолија ученици стичу значајна искуства која се односе на вредновање засновано на успостављеним критеријумима. Тиме они дугорочно развијају способности критичког мишљења, самопроцењивања и регулисаног учења.

Зашто је важно употребљавати портфолио у образовној пракси?

Вођење е-портфолија је важано средство за постизање образовних циљева, праћење сопственог рада како ученика, тако и наставника. То је самоевалувативни поступак који има формативну улогу у даљем учењу али и развоју наставе. У сарадничком односу између наставника и ученика обезбеђује се размена идеја и повратне информације ради унапређења учења и рада.

За наставнике, ученички е-портфолио омогућава увид у оствареност исхода примењеног наставног програма, обезбеђује увид у процес учења ученика и осигурава доношење ефективних одлука које

се односе на педагошке изазове са којима се свакодневно сусрећу. Он је такође извор инспирације за увођење иновација у настави и мотивација за додатну посвећеност професионалном развоју и напретку.

Е-портфолио омогућава индивидуализацију наставе. Он активира ученике, подстиче развој критичког мишљења и рефлексивности и омогућава развој самопоштовања и позитивних ставова према учењу и раду. Е-портфолио такође доприноси трансферу и остваривању функционалних знања у аутентичним животним ситуацијама. Оцењивање помоћу е-портфолија пружа ученицима, родитељима и наставницима увид о напредовању ученика. Он представља добар основ за развијање планова акције или додатне подршке за остваривање постављених циљева учења. Е-портфолио обезбеђује и развијање и вредновање општих, међупредметних компетенција кључних за целоживотно учење и успешну интеграцију у свет рада.

Имајући у виду низ добити које се дугорочно остварују кроз употребу е-портфолија, једна од највећих је што омогућава **ученику да буде партнер наставнику у раду и оцењивању. На тај начин он преузима одговорност за учење и постаје активан учесник у остваривању образованих циљева.**

Технички аспекти развоја електронских портфолија

Начине организовања е-портфолија наставник може да развије заједно са ученицима у пригодним програми у електронском окружењу који омогућавају складиштење података у организоване фасцикле (е-портфолије).

Поред тога постоје различити алати који су доступни на Интернету, а који обезбеђују лако креирање е-портфолија, олакшани преглед и употребу. Један од могућих алата се налази на веб сајту под именом [Мухара](#). Основне информације о Махари и изради портфолија помоћу тог алата може се наћи на следећој локацији: <https://www.slideshare.net/Jugoslava/ss-11164578>.

Поред Мухаре постоји и низ других сличних алата. Више о томе на веб локацији: <https://elektronskiportfolio.wordpress.com/category/e-portfolio/>

Препоруке за оцењивање у постојећим условима реализације наставе на даљину

Сумативно и формативно оцењивање су део јединственог процеса оцењивања заснованог на унапред утврђеним критеријумима. Они су усмерени на вредновање исхода или ефеката процеса учења. Док се формативно оцењивање спроводи континуирано и **у току одређене фазе**, сумативно оцењивање то чини **на крају одређене фазе наставног процеса**.

Сумативне оцене су делом исход формативних оцена и уз сумативну оцену се такође дају образложење тј. повратна информација које има исту структуру и намену као у формативном оцењивању, на основу чега се касније у новој фази може унапредити учење. У делу који се односи на врсту оцена у електронском дневнику постоје понуђене опције које се односе на облик рада који је оцењен, а повратна информација се уписује у посебна поља под називом Белешке. С обзиром на

чињеницу да прописи подразумевају могућност праћења и вредновања активности, у електронском дневнику се налази могућност уношења оцена за учешће у активностима које се остварују у оквиру формативног праћења и оцењивања.

На крају, све квалитетне формативне оцене и увиди наставника у току имплементације наставе на даљину могу бити значајно искоришћени за сумативно оцењивање на крају наставне године. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања у оквиру своје надлежности и програма подршке школама ће припремити упутство и чек листе које наставницима могу да помогну да сумирају формативне процене прикупљене у периоду реализације наставе на даљину. Поред тога, наставници коришћењем алата за прављење упитника и квизова могу да креирају кратке тест форме са задацима вишеструког избора и кратког одговора. Уз ове информације као и информације које се могу добити употребом есејских и пројектних задатака и евентуалним електронском комуникацијом у реалном времену преко Скајпа и Вибера, може се доћи до превазилажења препрека за добијање сумативне оцене за период похађања наставе на даљину.

Наредни кораци

Начин завршетка школске године и закључивања оцена умногоме зависи од развоја постојеће ситуације. У министарству се надају да ће се ситуација нормализовати и да ће ученици бити у могућности да врате у клупе пре завршетка школске године. У том случају, оцењивање ће бити реализовано на уобичајен начин. У случају да ситуација не дозволи овакав сценарио, коначне закључне оцене ће бити засноване на резултатима које су ученици имали на претходном класификационом периоду, активном учешћу у онлајн окружењу, повратној информацији од ученика након праћења ТВ лекција (часова) и других образовних садржаја, електронског портфолија ученика или других начина евидентирања рада ученика и белешки које воде наставници до којих могу доћи кроз различите врсте размене продуката (домаћи задаци, структурна вежбања и провере, есеји, пројекти, презентације, цртежи и др.) које ученици могу достављати наставницима путем мејла (слике, фајлови) или у оквиру одабране онлајн платформе.

Описани поступци праћења и вредновања је могуће применити за највећи део популације ученика. Ипак, постоји и мањи број ученика који није у могућности да учествују у интерактивној, електронској комуникацији. За такве ученике, у овом тренутку, школе су у обавези да обезбеде штампане материјале или коришћење школског простора за рад на рачунару. Министарство ради на томе да преко разредних старешина и школа установи тачан број таквих ученика. Након тога ће бити развијене и друге стратегије за њихову подршку у складу са развојем ситуације. Коначне одлуке ће бити донете на бази тачних података о броју и локацији таквих ученика.

У сваком случају, постојеће околности треба искористити максимално да се извуку лекције за даљи рад и у том смислу министарство ће паралелно са решавањем постојећих изазова прикупљати релевантне податке које ће допринети развоју система у будућности.